

ΛΕΥΚΑΔΑ

Στην εποχή των Μεγάλων Ιστορικών μας και Λαογράφων στην Λευκάδα επικρατούσαν δύο μέθοδοι όσον αφορά τη λαογραφία, η **εθνογραφική** η οποία στηριζόταν στην συγκέντρωση περιγραφικών στοιχείων και η άλλη η συγκριτική με σκοπό τη μελέτη των Λευκαδίτικων εθίμων του παρόντος συγκριτικά με εκείνα της αρχαιότητας.

Στην δεύτερη υιοθετούν την θεωρία των επιβιωμάτων - παλιότερα πολιτισμικά στοιχεία μπορούν να διατηρηθούν χωρίς όμως λειτουργικότητα στο σήμερα.

Όλο αυτό απέβλεπε στο να αποδείξει συνέχειες.

Συναινώ στην τάση για επιστροφή στις ρίζες, ένα αίτημα που συνδέεται στενά με το ζήτημα της βιούμενης και προβαλλόμενης πολιτισμικής ταυτότητας μας .

Πρόκειται για ένα αίτημα εντελώς επίκαιρο, αν συνυπολογίσουμε το ότι βιώνουμε καθημερινά έντονες, σε προσωπικό, οικογενειακό και κοινωνικό επίπεδο, τις συνέπειες της πολιτισμικής ομογενοποίησης, την οποία ο παγκοσμιοποιημένος κόσμος μας προσπαθεί να προπαγανδίσει και να επιβάλλει.

Εκκινώντας λοιπόν το ταξίδι αξίζει να αναφέρουμε όλα εκείνα τα στοιχεία που διαμόρφωσαν την Πολιτιστική ζωή του Νησιού μας.

Λευκάδα Ιστορία Στιγμές από την ιστορία της Λευκάδας

ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΑ

«Λευκάς πέτρα» ή «Λευκάς άκρα» ονομάστηκε αρχικά το νοτιότερο άκρο του νησιού, ο σημερινός Λευκάτας. Ύστερα Λευκάς ονομάστηκε η πόλη Νήρικος, που είχαν ιδρύσει οι Κορίνθιοι προς το τέλος του 7ου αιώνα, και τέλος όλο το νησί. Τα ανθρώπινα ίχνη στη Λευκάδα ξεκινούν από την παλαιολιθική εποχή. Ο διαπρεπής Γερμανός αρχαιολόγος W. Dörpfeld συνεργάτης του Ερρίκου Σλήμαν στην ανασκαφή της Τροίας πραγματοποίησε εκτεταμένες αρχαιολογικές έρευνες στο Νυδρί, έφερε στο φως σημαντικά ευρήματα από την εποχή του Χαλκού (2.000 π.Χ. περίπου) και διατύπωσε τη θεωρία ότι η Λευκάδα ταυτίζεται με την ομηρική Ιθάκη.

Το Κάστρο της Αγίας Μαύρας

Η ιστορία της Λευκάδας, από τον 7ο αιώνα π.Χ. όταν γίνεται αποικία των Κορινθίων ως τη Ρωμαϊκή κατάκτηση, είναι συνδεδεμένη πολιτικά με την πόλη της Κορίνθου, την οποία ακολούθησε σ' όλα τα σημαντικά γεγονότα της εποχής: τη ναυμαχία της Σαλαμίνας, τη μάχη των Πλαταιών, τον Πελοποννησιακό Πόλεμο ως σύμμαχος των Σπαρτιατών, την εκστρατεία του Μεγάλου Αλεξάνδρου.

Το τελευταίο τέταρτο του 7ου αιώνα χρονολογείται η ίδρυση της πόλης «Λευκάς», της πρωτεύουσας του νησιού, που Το Ακρωτήριο Λευκάτας έφτανε από τον «Κούλμο» ως τη θάλασσα, η οποία διατηρήθηκε ως τον 5ο ή 6ο αιώνα μ.Χ. Στην Ελληνιστική εποχή η Λευκάδα προσχωρεί στο «Κοινό των Ακαρνάνων» και γίνεται η πρωτεύουσα του (272-167 π.χ.).

BYZANTINA XRONIA

Στα βυζαντινά χρόνια η Λευκάδα αποτελεί μέρος της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας. Μετά τον χωρισμό του κράτους (395 μ.Χ.) υπήχθη στο Ανατολικό Κράτος και συνέχισε να είναι διοικητικά άμεσα δεμένη με την Ήπειρο. Κατά την υστεροβυζαντινή εποχή (1204-1294 μ.Χ.) η Λευκάδα αποτέλεσε τμήμα του Δεσποτάτου της Ηπείρου.

ΥΠΟ ΤΟΝ ΑΣΤΕΡΙΣΜΟ ΔΥΤΙΚΩΝ ΚΥΡΙΑΡΧΩΝ: ΟΡΣΙΝΙ, ΑΝΔΕΓΑΥΟΙ, ΤΟΚΚΟΙ

Από τον 11ο αιώνα τα Επτάνησα άρχισαν να πέφτουν στην κυριαρχία των δυτικών επιδρομέων που κινούνταν επεκτατικά προς την Ανατολή. Η Λευκάδα, αφού για μεγάλο χρονικό διάστημα (1204-1294) αποτέλεσε τμήμα του Δεσποτάτου της Ηπείρου, παραχωρήθηκε (το 1294) ως προίκα στον Ιωάννη Ορσίνι, γιο του κόμητα της Κεφαλληνίας, ο οποίος έκτισε τον πρώτο πυρήνα του κάστρου της Αγίας Μαύρας, που στέκει μέχρι σήμερα μπροστά στην είσοδο του νησιού. Το 1331 ο έκπτωτος Δούκας των Αθηνών Βάλτερος Βρυνένιος καταλαμβάνει τη Λευκάδα και την υποτάσσει στους Ανδεγαυούς της Νεάπολης. Το 1355 ο Βρυνένιος παραχωρεί τη χωροδεσποτεία της Λευκάδας στον έμπιστό του και οικονομικό του «χορηγό» Γρατιανό Τζώρτζη από τη Βενετία, επί των ημερών του οποίου το 1357 ξεσπάει η εξέγερση των χωρικών του νησιού, η «επανάσταση της βουκέντρας», από την οποία τον 19ο αιώνα εμπνεύστηκε ο Λευκάδιος ποιητής Αριστοτέλης Βαλαωρίτης να γράψει το έργο του Φωτεινός. Το διάστημα 1362-1479 η Λευκάδα αποτελεί μέρος της επικράτειας των Τόκκων. Κατά τον αιώνα αυτό, δηλαδή τον 14ο, η πρωτεύουσα, με την ονομασία Αγία Μαύρα πλέον, μεταφέρεται μέσα στο Κάστρο και στις δύο συνοικίες ανατολικά (η «Άλλη Μεριά») και δυτικά (η «Χώρα») του Κάστρου.

ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑ

Το 1479 την κατακτούν οι Οθωμανοί, για να γνωρίσει προσωρινά για δύο χρόνια (1502-1503) την ενετική κυριαρχία και να περάσει ξανά στα χέρια των Οθωμανών για μια παρατεταμένη περίοδο που τελειώνει στα 1684- συνολικά 203 χρόνια.

ΕΝΕΤΟΚΡΑΤΙΑ

Το 1684 την κατέλαβαν οι Ενετοί και επισημοποίησαν την κατοχή τους με την συνθήκη του Κάρλοβιτς το 1699. Από τη χρονιά αυτή οι πολιτικές τύχες της Λευκάδας είναι ίδιες με τις τύχες των άλλων νήσων.

ΜΕΤΑΒΑΤΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ: ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΟΙ ΓΑΛΛΟΙ - ΡΩΣΟΤΟΥΡΚΟΙ-ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΚΟΙ ΓΑΛΛΟΙ

Το 1797 ο Ναπολέων Βοναπάρτης καταλύει την Ενετική Πολιτεία. Τα Επτάνησα ακολουθώντας την τύχη της Μητρόπολης περιέρχονται κατά πλήρη κυριότητα στη Γαλλία με την συνθήκη του Campo-Formio. Με την συνθήκη της Κων/πόλεως της 21ης Μαρτίου 1800 μεταξύ Ρωσίας και Οθωμανικής αυτοκρατορίας αναγνωρίζεται επίσημα ότι τα Επτάνησα αποτελούν ενιαίο αυτόνομο κράτος υπό την προστασία και επικυριαρχία της Υψηλής Πύλης. Η επίσημη ονομασία του είναι «Πολιτεία των Επτά Ηνωμένων Νησιών» (Repubblica delle Sette Isole Ionie) και θα το κυβερνούσαν οι «πρόκριτοι» και οι «επιφανείς» του τόπου (=Principali e notabili): είναι το πρώτο ελληνικό κράτος μετά την κατάκτηση της Ελλάδας από τους Ρωμαίους το 146 π.χ.- έστω όχι ανεξάρτητο αλλά, τύποις και ουσία, ημιαυτόνομο και φόρου υποτελής στο Σουλτάνο.

ΑΓΓΛΙΚΗ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ

Το Νοέμβριο του 1815 με τη συνθήκη των Παρισίων μεταξύ Ρωσίας και Αγγλίας τα Ιόνια νησιά θα αποτελέσουν ένα τύποις ελεύθερο και ανεξάρτητο κράτος υπό την επωνυμία «Ενωμένο Κράτος των Ιονίων Νήσων» υπό την άμεση και αποκλειστική Προστασία της Μεγάλης Βρετανίας-στην πραγματικότητα βρετανικό προτεκτοράτο.

ΕΝΩΣΗ ΤΩΝ ΕΠΤΑΝΗΣΩΝ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Με τις συνθήκες της **14/11/1863 και 17/5/1864** επισημοποιείται η παραχώρηση των Επτανήσων στην Ελλάδα. Την 21η Μαΐου 1864 ο Αρμοστής Ερρίκος Στορξ παρέδωσε στον έκτατο απεσταλμένο της ελληνικής κυβέρνησης Θρ. Ζαΐμη τα Επτάνησα.. Ο ήλιος πάνω από τη Λάμια(βουνό) χαιρέτιζε τη πρώτη μέρα της ελευθερίας των της Λευκάδας και όλων των Επτανήσων.

ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΕΝΩΣΗ

Με το Β. Δ. της 11/12/1864 η Λευκάδα μαζί με την Ιθάκη αποτέλεσαν το Νομό Λευκάδος με δύο επαρχίες, της Λευκάδος και της Ιθάκης. Με το Νόμο ΡΜΓ΄ του 1866 ο Νομός Λευκάδος καταργήθηκε και το νησί έγινε επαρχία του Νομού Κέρκυρας ως το 1899. Με το Νόμο ΒΧΔ΄ της 6/6/1899 η Λευκάδα ξανάγινε νομός μαζί με τα νησιά Μεγανήσι, Ιθάκη, Κάλαμο, Καστό. Το 1909 ο νομός αυτός καταργήθηκε πάλι και η Λευκάδα με το Μεγανήσι αποτέλεσαν την Επαρχία Λευκάδος του Νομού Κερκύρας. Το 1945 η Λευκάδα και το Μεγανήσι αποτέλεσαν την Επαρχία Λευκάδος του Νομού Πρεβέζης. Το 1946 επανασυστήνεται ο Νομός Λευκάδος, που περιλαμβάνει τη Λευκάδα, την Ιθάκη και τα άλλα μικρότερα νησιά Μεγανήσι, Κάλαμο, Καστό. Ο νομός παραμένει μέχρι σήμερα με τη διαφορά ότι η Ιθάκη με το Νόμο 1976/12-1-1953 αποσπάστηκε στο Νομό Κεφαλληνίας.

Πarenθητικά: κατά την Κατοχή η Λευκάδα και όλα τα νησιά του Ιονίου πέρασαν στη δικαιοδοσία των Ιταλών από 1/5/1941 μέχρι 11/9/1943. Την ημερομηνία αυτή, και αφού η Ιταλία είχε συνθηκολογήσει, το νησί πέρασε στην κατοχή της Γερμανίας. Η γερμανική κατοχή έληξε την 12/9/1944. Η αντίσταση των Λευκαδίων κατά των κατακτητών ήταν γενναία και καλά οργανωμένη με έντονη τη συμμετοχή του λαϊκού στοιχείου. Ακολούθησε η εμφύλια σύγκρουση κατά την περίοδο των «Δεκεμβριανών», η ταραγμένη πολιτική περίοδος που ακολούθησε αμέσως μετά, και τέλος ο εμφύλιος πόλεμος, ιδιαίτερα σκληρός στο νησί μας. Για να κλείσουν οι πληγές του και να ανασάνουν οι άνθρωποι, χρειάστηκε να περάσουν πολλά χρόνια και να καταβληθούν μεγάλες προσπάθειες.

Στατήρας Λευκάδας
400-330 π.Χ.

Άποψη της Λευκάδας από το Κάστρο,
Edward Lear, Λονδίνο 1863

ΜΟΥΣΙΚΟΧΟΡΕΥΤΙΚΗ ΠΑΡΑΔΟΣΗ ΤΗΣ ΛΕΥΚΑΔΑΣ

Η Λευκάδα έχει πλούσια και σημαντική μουσική παράδοση. Η σπουδαιότητά της έγκειται στο γεγονός ότι αποτελεί τη γέφυρα μεταξύ νησιωτικής και στεριανής δημοτικής μουσικής, αλλά και μεταξύ της δυτικότερης επανησιακής και ανατολιζουσας μουσικής της ενδοχώρας. Τούτο ασφαλώς οφείλεται στη γεωγραφική θέση του νησιού που λειτουργεί ως πύλη των Επτανήσων προς την ηπειρωτική χώρα. Για παράδειγμα η λευκαδίτικη παραδοσιακή μουσική χρησιμοποιεί μέχρι σήμερα μουσικά όργανα που χαρακτηρίζουν τόσο την στεριανή δημοτική μουσική (κλαρίνο, βιολί, λαγούτο, σαντούρι,) όσο και την Επτανησιακή (ακορντεόν, μαντολίνο, βιολί).

Η μουσικοχορευτική παράδοση του Νησιού διαμορφώνει ένα ξεχωριστό χορευτικό ιδίωμα μέσα από το οποίο αναδεικνύεται η διαφορετικότητα της Ορεινής και Πεδινής Λευκάδας με αυτή της Πόλης.

Η πλειάδα οργανοπαιχτών και τραγουδιστών είναι ένας από τους βασικούς παράγοντες στην διαμόρφωση της μουσικοχορευτικής παράδοσης.

Αυτοί οι παράγοντες συντέιναν στην κινητικότητα τους από χωριό σε χωριό στο νησί αλλά και χωριών της Στεριανής Ελλάδας (Ηπείρου- Ξηρομέρου κ.α.) στα οποία και έδωσαν αλλά και πήραν μουσικά προϊόντα που τους γέμιζαν ψυχικά

Μπορούμε να ισχυριστούμε πως τα βασικά στοιχεία που διαμόρφωσαν τον χαρακτήρα της μουσικής και χορευτικής παράδοσης αυτής είναι ο μεγάλος αριθμός μουσικών και τραγουδιστών, η μετακίνησή τους στα άλλα χωριά του νησιού αλλά κι άλλων νησιών του Ιονίου και περιοχών της Στεριανής Ελλάδας, ο ξενιτεμός και η περιοδική ή μόνιμη επιστροφή των κατοίκων που πήγαν να εργαστούν σαν εργάτες σε χωράφια της Πελοποννήσου και Ξηρομέρου, η οικονομία που στηρίχτηκε εκτός από την γεωργία, κυρίως στην αλιεία και το εμπόριο, η απομόνωση κατά κάποιο τρόπο ορισμένων χωριών λόγω του ορεινού χαρακτήρα, ο μη "θαλασσινός" χαρακτήρας του νησιού.

Εκτός από τους παραδοσιακούς χορούς που θα λέγαμε ότι αντιπροσωπεύουν το «λαϊκό παραδοσιακό» ρεπερτόριο του νησιού, στην πόλη της Λευκάδας εμφανίζεται ένα παράλληλο «αστικό παραδοσιακό»¹ σώμα χορών όπως οι λανσιέδες, οι καντρίλλιες, μαζούρκες, βαλς εστανσιόν, ταραντέλες, τανγκό. Θα αδικούσαμε τη Λευκάδα αν δεν αναφέραμε και τη πλευρά της «αρχοντιάς» που γλεντούσε διαφορετικά.

Χοροεσπερίδες συναυλίες, θεατρικές παραστάσεις, οι Γιορτές Λόγου και Τέχνης που διοργανώνονται από το καλοκαίρι του 1955 και το Διεθνές Φεστιβάλ Φολκλόρ που διοργανώνεται από το 1962 συνθέτουν την καλλιτεχνική και γλεντική ζωή της πόλης².

¹Τον όρο «αστικό παραδοσιακό» εισάγει ο Περδικάρης για την περιγραφή των λανσιέδων όταν τους παρουσίασαν σε παράσταση, οι χορευτές του Μουσικοφιλολογικού Ομίλου Ορφεύς Λευκάδος στον ετήσιο αποκριάτικο χορό στο «Πάνθεον» την 28^η Φεβρουαρίου 1955.

²Σύμφωνα με την Βιβλιογραφία «Πάνος Γ. Ροντογιάννης (1911-1996) -Ιωάννης Ν. Σταματέλος, Δημήτριος Σ. Λουκάτος, Σπυρ. Δ. Περιστέρης, Πανταζής Κοντομίχης, για την ιστορία και την Λαογραφία του Νησιού.

ΧΟΡΟΙ ΤΗΣ ΟΡΕΙΝΗΣ ΚΑΙ ΠΕΔΙΝΗΣ ΛΕΥΚΑΔΑΣ

- 1) ΠΑΤΙΝΑΔΑ Η ΜΠΑΤΟΥΝΑΔΑ ΤΗΣ ΝΥΦΗΣ
- 2) ΤΡΙΑ ΠΑΣΑ Η ΜΗΛΙΑ
- 3) ΜΠΑΛΟΣ
- 4) ΤΑ ΚΑΡΑΒΑΚΙΑ
- 5) ΤΟ ΜΠΑΡΜΠΟΥΝΑΚΙ
- 6) ΘΕΙΑΚΟΣ
- 7) ΛΕΜΟΝΙΑ Η ΚΑΘΙΣΤΟΣ
- 8) ΓΙΑΝΝΟΣ Ο ΜΑΡΑΘΙΑΝΟΣ Η ΜΠΕΡΑΤΙΑΝΟΣ
- 9) ΣΥΡΤΟΣ Η ΣΤΑΥΡΩΤΟΣ
- 10) ΚΟΦΤΟΣ Η ΣΤΗΤΟΣ

Παραδοσιακή και φολκλορική μορφή των χορών

Εξετάζοντας τις δύο μορφές, την παραδοσιακή και τη φολκλορική, διαπιστώνουμε μια σειρά από διαφοροποιήσεις όπως τη χορογραφία, την χορευτική φόρμα, τη λαβή, τις μουσικές αλλαγές κ.ά.

Αυτή η αλλαγή προέκυψε στους χορούς της Λευκάδας όταν ζητήθηκε από τον Μουσικοφιλολογικό όμιλο Ορφεύς να παρουσιάσει τους παραδοσιακούς χορούς <<χορογραφημένους>> το 1965.

Έτσι ο Δάσκαλος χορού κ.Ξενοφώντας Αθανίτης με την βοήθεια της κα. Δημόγλου από την Ρόδο (χορογράφος της Εποχής) χορογραφεί την Μηλιά και τον Μπάλο όπως είναι και στην σημερινή τους μορφή.

Η χρονική αυτή στιγμή και σε συγκεκριμένο κοινωνικό πλαίσιο έκριναν το μέλλον αυτών των χορών.

Στην Συνέχεια οι αλλαγές δεν άργησαν να φανούν και σε άλλους χορούς όπως στο Μπαρμπουνάκι στο Θειακό και την Πατινάδα.

Το Διεθνές Φεστιβάλ Φολκλόρ της Λευκάδας 1962 (Το παλαιότερο Διεθνές Φεστιβάλ της Ελλάδας) ήταν αυτό που ενίσχυσε όλες τις παραπάνω αλλαγές αλλά και ώθησε τους Δασκάλους εκείνης της εποχής στην εφεύρεση άλλων χορών όπως ο τέντζερης – και οι βαρέλες, χοροί που υπάρχουν ως και σήμερα και παρουσιάζονται από πολιτιστικούς Συλλόγους της Ορεινής Λευκάδας.

Ας δούμε την μορφή των χορών πριν το 1960 και πως διαμορφώθηκαν μετά.

1) ΠΑΤΙΝΑΔΑ Ή ΜΠΑΤΟΥΝΑΔΑ ΤΗΣ ΝΥΦΗΣ

Μουσικό Μέτρο 4/4

Μουσική με την οποία συνόδευαν την Νύφη και τον Γαμπρό στην Εκκλησία με κινητικό μοτίβο ελεύθερο με τρία βήματα.

Σύνηθες ήταν να κρατάνε στα χέρια τα προικιά της νύφης και να τα χορεύουν σε όλη την γαμήλια τελετουργία ενώ η νύφη και ο γαμπρός προηγούνταν της πομπής πάνω σε άλογα

Ακούγεται μέχρι και σήμερα σε διάφορα χωριά της ορεινής Λευκάδας και χορεύεται σε θρησκευτικά πανηγύρια με την μορφή του Συρτού.

2) ΤΡΙΑ ΠΑΣΑ Η ΜΗΛΙΑ

Ο χορός καθώς και το συνοδευτικό τραγούδι απαντώνται στην Ελλάδα σε διάφορες παραλλαγές, Στην Λευκάδα και στο Μεγανήσι την μορφή του χορού αλλά και του τραγουδιού όπως εξελίχθηκε δεν την απαντάμε πουθενά αλλού.

Είναι ο αντιπροσωπευτικότερος χορός του Νησιού.

Σύμφωνα με τις μαρτυρίες τόσο των Λευκαδιτών (Αθανίτης Ξ. Δάσκαλος Χορευτικού τμήματος ΟΡΦΕΥΣ Λευκάδας 1962- Θερμός Βασίλειος Βαυκερή Λευκάδας 1967) όσο και των γραπτών πηγών (Δραγούμης, 1975, Κατωπόδης 1980 Λουκάτος, 1960, Περιστερης, 1967, Χ. Ροντογιάννης 2001), η «μηλιά» ή <<Τρία πάσα>> όπως ήταν η πρώτη ονομασία του χορού χορεύονταν από τους Λευκαδίτες στις τοπικές χορευτικές περιστάσεις (πανηγύρια, γάμοι, γιορτές κ.λπ.) μέχρι και πριν από 180 χρόνια περίπου. Από το 1960 και μετά την ίδρυση των Πολιτιστικών Συλλόγων η «μηλιά» χορευόταν πια επί σκηνής.

Σύμφωνα με μαρτυρίες των πρώτων δασκάλων χορού του Νησιού (Κακαβούλης Σπύρος 1953– Αθανίτης Ξ. 1958) η πρώτη μορφή του χορού εκτελείται σε σχήμα ανοιχτού κύκλου μόνο από γυναίκες με λαβή από τους ώμους και φορά προς τα δεξιά.

Πρωτοχορεύτρια η πεθερά της νύφης όταν το τραγούδι παιζόντανε σε γάμους η με άλλες διαφοροποιήσεις (η καλύτερη χορεύτρια του χωριού) όταν το τραγούδι παιζόντανε σε πανηγύρια ή άλλες εκδηλώσεις.

Πρώτη μορφή του χορού (Παραδοσιακή)

Παρά την αργόσυρτη και λυπητερή θρηνητική ερμηνεία του έχει πάρει χορευτική και εύθυμη μορφή. Χορεύονταν μόνο από γυναίκες με λαβή από τους ώμους η σταυρωτά σε χιαστί μορφή πιασμένες από την μέση (και συγκεκριμένα από την ποδιά). Πολύ χαμηλό σουστάρισμα αλλά με έντονες κινήσεις του σώματος κυρίως στο δεύτερο μέρος. Ο χορός αποτελείται από δύο μέρη με διαφορετικά χορευτικά κινητικά μοτίβα που έχουν διαφορετικό μουσικό μέτρο και τα οποία **εναλλάσσονται**. Το πρώτο μέρος έχει μουσικό μέτρο 4/4, απαρτίζεται από πέντε (5) συνολικά κινητικά μοτίβα <<στα τρία>> με το 2 ελάχιστα προς τα πίσω (σχεδόν παράλληλα) ενώ στο τελευταίο μέτρο με δύο βήματα κλείνει το πρώτο μέρος και εισάγει το δεύτερο. Η φορά του χορού στο πρώτο μέρος είναι προς τα δεξιά. Το δεύτερο μέρος έχει μουσικό μέτρο 7/8, αποτελείται από (12) δώδεκα βήματα καλαματιανού που επίσης επαναλαμβάνονται 4 φορές.

Η φορά του χορού στο δεύτερο μέρος είναι προς τα δεξιά και προς το εσωτερικό του χορού προσδιορίζοντας την διαφορετικότητα από τα υπόλοιπα καλαματιανά. Επίσης η πρώτη μπορεί να κάνει φιγούρα τα <<πρώτα έξι>> βήματα του καλαματιανού με τσακίσματα όσες φορές επιθυμεί (τσάκισμα στο 1^ο και 2^ο βήμα προς τα δεξιά και από το 3^ο έως το 6^ο βήμα προς τα αριστερά). Ο χορός αυτός δεν χορεύεται πλέον σε καμία από τις χορευτικές περιστάσεις (πανηγύρια, γάμοι, γιορτές) των Λευκαδιτών. Το τραγούδι και η μουσική φόρμα της Μηλιάς αλλάζει μετά το 1970.

Οι δύο πρώτες στροφές του ομώνυμου τραγουδιού παραμένουν ίδιες και στο γύρισμα του τελευταίου μέρους προσθέτονται καινούργιοι στίχοι όπως <<Από λαγκάδι σε Βουνό μια περδικούλα κυνηγώ , από Λαγκάδι σε βουνό στον Αη Λιά την καρτερώ >>, στιχάκια που έμπαιναν στο τραγούδι κατόπιν παραγγελίας κάποιου ενδιαφερομένου προς κάποια κοπέλα που χόρευε προσδιορίζοντας την θέση και το σημείο που θα την περίμενε την επομένη μέρα μετά την Γιορτή.

Φολκλωρική μορφή του χορού.

Η φολκλωρική μορφή του χορού είναι και αυτή διμερής που ως προς τη μουσική συνοδεία παρουσιάζει μικρή αλλαγή κυρίως στο τελευταίο μουσικό μοτίβο.

Ο Χορός είναι μεικτός από άντρες και Γυναίκες. Ακόμη και σε αυτήν την μορφή τον χορό τον σέρνει Γυναίκα. Οι Άντρες πιάνουν τις γυναίκες από τα μπράτσα ενώ οι γυναίκες από τα ζωνάρια των αντρών. Ωστόσο, παρατηρούνται διαφορές ως προς την κίνηση. Συγκεκριμένα, το χορευτικό μοτίβο του πρώτου μέρους αποτελείται από δύο διαφορετικά μοτίβα:

Το πρώτο μοτίβο του χορού «στα τρία» με ρυθμό 4/4 με φορά προς τα δεξιά - ένα μοτίβο του χορού <<στα δυο >> προς το κέντρο του κύκλου με σταμάτημα στο 5-6 και ένα μοτίβο του χορού «στα τρία» με φορά προς τα δεξιά.

Το δεύτερο μέρος έχει μουσικό μέτρο 7/8, καλαματιανό που επίσης επαναλαμβάνονται (4) φορές. Στο σημείο αυτό οι άντρες κάνουν επιτόπια σταυρώματα πίσω αριστερά και δεξιά με έντονη εναλλαγή στην φορά του κύκλου ενώ οι Γυναίκες αποσπώνται από τον κύκλο με φορά προς το κέντρο με βήμα καλαματιανού που τα σταυρώματα εναλλάσσονται έντονα με φορά δεξιά και αριστερά.

3)ΜΠΑΛΟΣ

Χορός συρτός καλαματιανός σε ρυθμό 4/4 και χορεύεται με 12 βήματα καλαματιανού με τα σταυρώματα μπροστά. Η μελωδία και ο ρυθμός του μπάλου αλλάζει μια φορά στο τέλος κι έτσι έχουμε διπλό χορό αλλά όχι με εναλλασσόμενη φόρμα. Η μελωδία που γυρίζει σε 7/8 θεωρείται πατινάδα. Ο χορός χορογραφήθηκε αργότερα και αυτός, και μάλιστα άλλαξε και η φόρμα του από μη εναλλασσόμενη σε εναλλασσόμενη φόρμα. Ξεκινάει λοιπόν με ρυθμό 4/4 και χορεύεται συρτό καλαματιανό και γυρίζει σε ρυθμό 7/8 που όμως οι χορευτές κάνουν τα λεγόμενα «χτυπήματα». Χτυπούν δηλαδή τις φτέρνες τους δεξιά και αριστερά τις φορές του κύκλου. Οι άντρες ξεκινούν αριστερά του κύκλου και οι γυναίκες δεξιά του κύκλου για να βρίσκονται αντιμέτωποι σε κάθε αλλαγή. Στην τελευταία αλλαγή που η μελωδία αλλάζει πατινάδα οι χορευτές χορεύουν σε ζευγάρια.

4) ΤΑ ΚΑΡΑΒΑΚΙΑ

Χορός Συρτός Διπλός με λαβή από τους ώμους.

Χορεύεται από άντρες και γυναίκες

Η πρώτη μορφή είναι προσαρμοσμένη στο ρυθμό 4/4 σε μέτρια χρονική αγωγή με φορά προς τα δεξιά.(8 βήματα)

Η δεύτερη μορφή είναι σε ρυθμό 7/8 σε χρονική αγωγή ίδια με τον Συρτό καλαματιανό.(12 βήματα)

Εδώ η διαφοροποίηση με τον Συρτό καλαματιανό είναι η διαίρεση σε δύο επιμέρους εξάρια με κίνηση εμπρός και πίσω από την αρχική θέση του σώματος χωρίς να προχωράει ιδιαίτερα ο χορός.

Χορεύονταν κυρίως στα παραλιακά χωριά ανατολικά του Νησιού και την ονομασία του την πήρε από το ομώνυμο τραγούδι.

5) ΜΠΑΡΜΠΟΥΝΙ

Χορός Συρτός Διπλός.

Πήρε την ονομασία του από το ομώνυμο τραγούδι και χορεύεται κυκλικά από άντρες και γυναίκες με φορά προς τα δεξιά και λαβή (W). Όπως και τα Καραβάκια χορεύονταν στα ανατολικά παραλιακά χωριά του νησιού.

Η πρώτη μορφή είναι προσαρμοσμένη στο ρυθμό 4/4 σε κανονική χρονική αγωγή με φορά προς τα δεξιά.(12 βήματα)

Η δεύτερη μορφή είναι σε ρυθμό 7/8 σε χρονική αγωγή ίδια με τον Συρτό καλαματιανό με σταματήματα εμπρός αριστερά και δεξιά (11 και 12).

Μετά το 1970 ο χορός αλλάζει μορφή και για λόγους χορογραφικούς (Απόλλων Καρυάς ,Κατωπόδης Θεοδωής)γίνεται στο πρώτο μέρος 4/4 σε μέτρια χρονική αγωγή με 8 βήματα σαν τα Καραβάκια ενώ το δεύτερο μέρος παραμένει το ίδιο.

Ο χορός πλέον δεν χορεύεται σε γλέντια – πανηγύρια η άλλες συνευρέσεις των Λευκαδιτών.

6) ΘΕΙΑΚΟΣ

Χορός Διπλός Οργανικός.

Χορεύεται από άντρες και γυναίκες με τα χέρια από τις παλάμες και σχήμα W.

Από τους παλαιότερους χορούς της Λευκάδας μαζί με τον Μπάλο και τα τρία πάσα.

Η πρώτη μορφή είναι προσαρμοσμένη στο ρυθμό 4/4 σε 4 κινητικά μοτίβα με 12 βήματα με μορφή Συρτού Καλαματιανού με την διαφορά ότι στον πρώτο χρόνο υπάρχει συγκάθισμα και τα σταυρώματα έχουν σταματήματα και σύρσιμο προς τα έξω του κύκλου. Η δεύτερη μορφή είναι σε ρυθμό 2/2. Τα βήματα είναι έντονα τριαράκια ξεκινώντας από δεξιά και έπειτα αριστερά. Πρώτη εμφάνιση του χορού το 1850 σύμφωνα με μαρτυρίες του (Ξενοφώντα Αθανίτη) στο χωριό Αλέξανδρος. Ο χορός χορογραφήθηκε μετά το 1970 και πλέον στο δεύτερο μέρος του χορού οι γυναίκες αποσπώνται από τον κύκλο μπαίνοντας μπροστά από τους άντρες κάνοντας στροφές πάνω στο βήμα, και ξαναμπαίνοντας στην θέση τους στο τελευταίο μέτρο. <<Σύμφωνα με πληροφορίες (Γούσιας Ευάγγελος Ιωάννινα) ο Θειακός χορεύεται με διαφορετική μορφή αλλά με την ίδια Μελωδία στο Ζαγόρι., επίσης στους καλαρρύτες όπου ο χορός ονομάζεται κόκκαλι-μπάκαλι>>.

Ο χορός επίσης χορεύεται στην Ιθάκη με την ίδια μορφή όπως του Λευκαδίτικου Θειακού με μουσική του Λευκαδίτικου Θειακού κυρίως με κλαρίνο.

Αξίζει να αναφερθεί ότι στην Ιθάκη (ποτέ)στα τοπικά γλέντια τους δεν χρησιμοποιούσαν το κλαρίνο ως βασικό όργανο.

Αυτό που γνωρίζουμε είναι ότι ένα από τα δημοφιλέστερα επίθετα στον Αλέξανδρο Λευκάδας ήταν το (ΘΕΙΑΚΟΣ) και πολύ πιθανό η ονομασία να προήλθε από εκεί.

Ο χορός ήταν πολύ δημοφιλής στα χωριά Πλατύστομα και Αλέξανδρος ενώ η πρώτη ηχογράφιση του χορού έγινε στο χωριό Καρυά (Περιστερης 1967). Οι κάτοικοι αυτών των δύο χωριών φημίζονταν για τα αυτοσχέδια γλέντια τους και για τις χορευτικές τους ικανότητες.

Όπως λέει και ο περιπαιχτικός Συρτός χορός <<Πλατύστομα και Αλέξανδρος βγάζουν χορευταράδες και στην πλατεία τσι Καρυάς βαρούνε οι Ζουρνάδες>>.

7) ΛΕΜΟΝΙΑ ή ΚΑΘΙΣΤΟΣ

Χορός Διπλός.

Χορεύεται μόνο από γυναίκες πιασμένες σταυρωτά.

Το πρώτο μέρος είναι σε ρυθμό 4/4 και έχει βήμα συρτού στα τρία με ένα μικρό κάθισμα στο 2.

Σύνολο από πέντε (5) συνολικά κινητικά μοτίβα <<στα τρία>> ενώ στο τελευταίο μέτρο με δύο βήματα κλείνει το πρώτο μέρος και εισάγει το δεύτερο.

Το δεύτερο μέρος είναι σε ρυθμό 7/8 και το βήμα είναι καλαματιανό.

Η διαφοροποίηση εδώ είναι ότι μέχρι το 6 σταυρώνουν δεξιά και αριστερά με σταύρωμα πίσω και στην συνέχεια από 7-12 σταυρώνουν στο κέντρο του κύκλου με κίνηση έντονη εμπρός και πίσω, σύνολο τέσσερα(4) καλαματιανά.

Το πρώτο και το δεύτερο μέρος εναλλάσσονται δύο φορές.

Χορεύονταν κυρίως στην Ορεινή Λευκάδα Βαυκερή - Καρυά -Σφακιώτες κ.α.

8) ΓΙΑΝΝΟΣ Ο ΜΑΡΑΘΙΑΝΟΣ Η ΜΠΕΡΑΤΙΑΝΟΣ

Χορός Διπλός.

Από τους πιο δημοφιλής χορούς στο Νησί.

Μικτός χορός με τα χέρια σε σχήμα W.

Η προέλευση του χορού δεν είναι γνωστή αφού χορεύεται στην Ηπειρωτική Ελλάδα (Άρτα και Πρέβεζα) και σε όλο τον Ν. Αιτωλοακαρνανίας .

Πιθανότατα το έφεραν οι μουσικοί από Ήπειρο η Ξηρομέρου στα πανηγύρια της Λευκάδας.

Είναι ένας χορός που χορεύεται ακόμα στα πανηγύρια της Λευκάδας.

Το πρώτο μέρος είναι σε ρυθμό 7/8 και χορεύεται καλαματιανό ενώ το δεύτερο μέρος είναι σε ρυθμό 3/4 και χορεύεται σε 8 βήματα τσάμικου(4 βήματα δεξιά στη φορά του κύκλου και 4 αριστερά στη φορά του κύκλου).

Το χαρακτηριστικό στο δεύτερο μέρος ήταν η παύση του πρωτοχορευτή χορεύοντας <<στον τόπο>> όπως λέγεται στο νησί και για αρκετή ώρα.

Μοιάζει κατά κάποιο τρόπο στο ράστ χαρακτηριστικό σταμάτημα στο τσάμικο .

9) ΣΥΡΤΟΣ Η ΣΤΑΥΡΩΤΟΣ

Χορός που συνόδευε τις περισσότερες εκδηλώσεις στο Νησί σε ρυθμό 7/8 καλαματιανό.

Εδώ έχουμε και τις περισσότερες καταγραφές τραγουδιών.

Τραγούδια του Γάμου – του αρραβώνα – της Νύφης – του Γαμπρού – της Πεθεράς – της Παναγίας- της ξενιτιάς - κ.α. το ρεπερτόριο είναι όλα τα γνωστά καλαματιανά που υπάρχουν στο δημοτικό ρεπερτόριο της Στεριανής Ελλάδας όπως Ας παν να ιδούν τα μάτια μου, όλα τα πουλάκια, μου παρήγγειλε τ' αηδόνη κ.α.

Χαρακτηριστικό παράδειγμα ο Λευκαδίτικος Γάμος όπου έχουν γραφτεί εργασίες και βιβλία από όλους τους Λαογράφους του Νησιού όπως: ο Λόγιος Ι.Ν. Σταματέλος 1822-1881 Άσματα Λευκάδος , ο Αθανάσιος Πολίτης από το Μεγανήσι δημοσίευσε στον Α τόμο 1909 της <<Λαογραφίας>> εργασία με τίτλο << Ο Γάμος εν Λευκάδι>> Πανταζής Κοντομίχης καταγραφή 1955-1975 Δημοτικά τραγούδια της Λευκάδας και εργασία << Λευκαδίτικος Γάμος , ο Σ. Λουκάτος εργασία με τίτλο <<Λαογραφική αποστολή εις Μεγανήσι Λευκάδος με καταγραφή 175 τραγουδιών και 68 δίστιχα.

Την ονομασία Σταυρωτός την πήρε από την <<παραγγελιά>> που έδιναν στα όργανα (Ζυγιάς) και επειδή ο χορός στο τελευταίο μέτρο σταυρώνει επικράτησε αυτός ο όρος.

10) ΚΟΦΤΟΣ ή ΣΤΗΤΟΣ

Από τους πιο δημοφιλής χορούς στο Νησί.

Οι ρίζες του προέρχονται από τον πολύ παλιά μελωδία Πλισιβίτσα (ΦΙΛΙΑΤΕΣ ΘΕΣΠΡΩΤΙΑΣ) «(Δίσημος Ρυθμός)μουσικό κομμάτι προς τιμή της Κυρά βασιλικής».

Η Πλισιβίτσα ήταν το αγαπημένο κομμάτι της «Κυρά Βασιλικής» Η **Βασιλική Κονταξή 1789 - 11 Δεκεμβρίου 1834**) ή όπως έμεινε γνωστή, **Κυρα-Βασιλική** ήταν Ελληνίδα ευνοούμενη, προστατευόμενη και τελευταία σύζυγος του [Αλή πασά των Ιωαννίνων](#).

*Αναφορές κάνουν λόγο για πέρασμα της Κυράς Βασιλικής από την Λευκάδα μετά την επάνοδο της στον Ελλαδικό χώρο από την Κωνσταντινούπολη που ήταν κρατούμενη του Σουλτάνου.

Το μουσικό κομμάτι θεωρείται ως ΕΘΝΙΚΟ μιας και είναι πασίγνωστο σε όλη την Ήπειρο – Αιτωλοακαρνανία κ.α. και αναφέρεται σε όλες τις περιγραφές των εθνικών χορών .

Στην Βοβούσα το συναντάμε ως ΓΚΑΪΤΣΗΣ, στο Μέτσοβο ΚΑΛΕ ΤΟ ΦΟΥΣΤΑΝΑΚΙ ΣΟΥ, στο Ζαγόρι ως ΤΑΤΑΛΕΞΗΣ.

Στην Λευκάδα η μορφή του αλλάζει σε τετράσημο με το παίξιμο του Λευκαδίτη κλαριντζή Χάραλμπου Μαργέλη ένα από τα καλύτερα κλαρίνα της Ελλάδας την εποχή εκείνη.

Το είχε εντάξει σε ένα από τα 6 καλύτερα σόλα του στην δική του δισκογραφία.

Το κομμάτι σύμφωνα με τις μαρτυρίες του Γρηγόρη Καψάλη ταξίδεψε και στην Φραγκιά όπως χαρακτηριστικά είπε και στην Λευκάδα πήρε την σημερινή μορφή (ΚΟΦΤΟΣ ή ΣΤΗΤΟΣ) Τετράσημο.

Στην Λευκάδα τα λόγια που προστέθηκαν στο μουσικό κομμάτι (**Πονείς εσύ Πονώ και γώ μαζί έχουμε τον Πόνο**) από το χωριό Τσουκαλάδες πέρασε ως ένα από τα χαρακτηριστικότερα τραγούδια των πανηγυριών του Νησιού.

Στην Λευκάδα χορεύονταν με την μορφή του Συρτού (12 βήματα) με κλείσιμο στο τέλος σε κάθε 2° 12αρι.

Το συγκεκριμένο κινητικό μοτίβο δεν συναντιέται σε κανένα άλλο μέρος της Ηπείρου και της Αιτωλνίας.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Σύμφωνα με τα ιστορικά αρχεία αλλά και την αναλυτική καταγραφή ελλήνων και ξένων λαογράφων, παρατηρούμε την έντονη επιρροή που άσκησαν οι κατακτητές αλλά και όσοι μετοικούσαν και εγκαταστάθηκαν μόνιμα στο νησί (Ηπειρώτες, Αιτωλοακαρνανές, Στερεοελλαδίτες, Κρητικοί ,Επτανήσιοι Μακεδόνες, Μικρασιάτικες Πελοποννήσιοι κ.α.) αλλά και την πολιτιστική ανομοιογένεια όσο αναφορά την πόλη και τα χωριά. Αξιοσημείωτο εδώ είναι ο τρόπος της αφομοίωσης όλων αυτών των επιρροών που δέχτηκε το νησί της Λευκάδας. Η πόλη της Λευκάδας αφομοίωσε το δυτικότροπο πολιτισμό και την μουσικοχορευτική παιδεία των ενετών και φράγκων (Φιλαρμονικές Μπαντίνες Μαντολινάτες, Άριες Οπερέτες) χορό όπως καντρίλλιες λανσιέδες, βαλς ένστανσιον, φοξ ανγκλέ. Στα χωριά τα τραγούδια και οι χοροί ερμηνεύτηκαν με έναν μοναδικό τρόπο μέσα

από ένα κράμα νησιωτικής, επτανησιακής και ηπειρωτικής Ελλάδας. Εδώ το σύνολο των τεκμηρίων (ελληνικών και οθωμανικών) μας δίνουν ένα οικιστικό πλέγμα, μια διαβαθμισμένη εικόνα, η χρονικότητα της οποίας αρχίζει από τον φθίνοντα 15^ο και φτάνει ως τον αρχόμενο 19^ο.

Τα ήθη και τα έθιμα της υπαίθρου και ο δημιουργικός λόγος των κατοίκων της στις διάφορες μορφές του (οι ευχές και οι κατάρες, τα παραμύθια και τα ανοίγματα, τα σατιρικά άσματα, τα λαϊκά παραδοσιακά τραγούδια και οι ευτράπελες διηγήσεις) αποτελούν τους θησαυρούς μιας μεγάλης και πλούσιας παράδοσης που στις περισσότερες εκφάνσεις της διατηρείται ζωντανή μέχρι τις μέρες μας. Εδώ παρατηρούμε ότι οι ρυθμοί που κυριαρχούν είναι 4/4 και 7/8 με εναλλασσόμενη χορευτική και μουσική φόρμα στις περισσότερες περιπτώσεις. Ένα ιδιαίτερο χορευτικό και πολιτισμικό ιδίωμα που κάνει τη Λευκάδα ξεχωριστή από τα άλλα νησιά του Ιονίου.

ΤΑ ΠΑΝΗΓΥΡΙΑ ΣΤΗΝ ΛΕΥΚΑΔΑ

Τα πανηγύρια στην Λευκάδα αποτελούν τους καλοκαιρινούς μήνες έναν από τους σημαντικότερους τρόπους διασκέδασης ντόπιων και επισκεπτών του Νησιού, ιδιαίτερα στα χωριά της νοτιοανατολικής πλευράς του από όπου κατάγονται και οι κυριότεροι οργανοπαίχτες του Νησιού.

Χωρίζονται σε θρησκευτικά που είναι αφιερωμένα στις γιορτές των Αγίων και στα τουριστικά που φέρνουν σε επαφή τα προϊόντα του νησιού στους επισκέπτες.

ΤΑ ΚΥΡΙΟΤΕΡΑ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΑ ΠΑΝΗΓΥΡΙΑ

- ** Των Αγίων Αποστόλων στο Φρύνι στις 29 Ιουνίου
- ** Της Αγίας Κυριακής στο Βλυχό στις 7 Ιουλίου
- ** Της Αγίας Μαρίας στην Βαυκερή στις 17 Ιουλίου
- ** Του Αγίου Ηλία στο Φτερνό στις 26 Ιουλίου
- ** Της Μεταμόρφωσης του Σωτήρος στις 6 Αυγούστου στην Νικιάνα
- ** Του Αγίου Σπυρίδωνα στην Καρυά στις 12 Αυγούστου
- ** Της κοίμησης της Παναγίας στην Εύγηρο 15 Αυγούστου
- ** Της Κοίμησης της Παναγίας στο Καλαμίτσι στις 15 Αυγούστου
- ** Του Αγίου Διονυσίου στην Ράχη στις 24 Αυγούστου
- ** Της Γεννησης της Θεοτόκου στον Σύβρο στις 8 Σεπτεμβρίου
- ** Του Αγίου Γερασίμου στα Χαραδιάτικα στις 20 Οκτωβρίου

ΆΛΛΕΣ ΕΚΔΗΛΩΣΕΙΣ

- ** Η Γιορτή της Φακής που έχει σχέση με την Γιορτή της Μεταμόρφωσης και του Αγίου Δονάτου στην Εγκλουβή στις 6 Αυγούστου
- ** Η Γιορτή Μελιού στο Δράγανο στις 8 Αυγούστου
- ** Η Γιορτή της Λαδόπιτας στα Λαζαράτα 5 Αυγούστου
- ** Η Γιορτή του τρύγου στην Απόλπαινα 17 Σεπτεμβρίου
- ** Η Γιορτή ψαριού στην Λυγιά 1^ο δεκαήμερο Σεπτέμβρη
- ** Η Γιορτή της Ριγανάδας στην Καρυά 22 Ιουλίου
- ** Η αναπαράσταση του Λευκαδίτικου Γάμου στην Καρυά 2 Αυγούστου

Οι λαϊκοί οργανοπαίχτες στο νησί της Λευκάδας

Πως διαμορφώθηκε η μουσική συνείδηση στην υπαίθρο Λευκάδα

Η μουσική διαφοροποίηση της Λευκάδας σε σχέση με τα άλλα νησιά του Ιονίου έχει ρίζες της στην τουρκική κατοχή που γνώρισε το νησί από το 1479 έως το 1684. Η μουσική διαφοροποίηση στη συνέχεια που επήλθε μεταξύ των χωριών του νησιού με τη πρωτεύουσα έχει τις ρίζες της στην αμέσως επόμενη κατοχή των Ενετών από το 1668 έως το 1797. Σχετικά με τη πρώτη υπάρχει μια μαρτυρία του Τούρκου περιηγητή Ελβιά Τσελεμπί το 1668 , που μας δείχνει κάποια ίχνη από το παρελθόν του μουσικού μας πολιτισμού. Λέει λοιπόν ο

Ελβιά Τσελεμπί, όπως τον μεταγράφει ο Πάνος Γ. Ροντογιάννης (Ιστορία της Νήσου Λευκάδος τ.Α', Αθήνα 1980, σελ.497):

"Υπάρχουν στη πολίχνη [έξω από το κάστρο προς τη Λευκάδα] πολλά καπηλειά, όπου πίνουν και μεθάνε και ξοδεύουν τα λεφτά από τη λεία που συγκεντρώνουν τα τσούρμα πειρατικών πλοίων. Αυτά τα τσούρμα μιλούν ελληνικά και φράγκικα. Άμα γλεντοκοπήσουν και ξοδεύουν ότι είχαν συνάξει, ξαναρίχνονται στη θάλασσα, για να συνεχίσουν το ληστικό τους βίο. Και καθώς η Άγια Μαύρα είναι στο πέρασμα του δρόμου προς τη Φραγκιά, τούτοι "οι λεβέντες" έχουν γίνει "αγκάθι στο μάτι της φραγκιάς" Με φέσι κόκκινο στο κεφάλι, κόκκινο γελέκο κι από κάτω δερμάτινο χιτώνα και ζωστό ζωνάρι και στη μέση δίκωπα μαχαίρια και στα χέρια μπαλντάδες και τσεκούρια με ένδυμα άσπρο, με γυμνές τις γάμπες και φορώντας μανδύες στην πλάτη και κόκκινα ιχράμια γυρνούν μέσ' την πόλη και διασκεδάζουν μεθοκοπώντας από καπηλειό σε καπηλειό νύχτα-μέρα με νταούλια και ζουρνάδες."

Επόμενη αναφορά πάλι σε νταούλια και ζουρνάδες για το έτος 1807 έχουμε από το Γεράσιμο Δρακονταειδή στο βιβλίο του Σύντομη ιστορία Λευκάδος και λαογραφικά Άγιου Πέτρου (Αθήνα 1970 σελ.38-39) "Μετά την τελευταία αποτυχούσαν απόπειραν του Αλή Πασά να κυριεύσει την Λευκάδα, καθ'ην είχαν αποσταλεί προς απομάκρυνση του εκ Κερκύρας Ρώσικα στρατεύματα υπό τον στρατηγό Παπαδόπουλο, όστις επιπροσθέτως είχε καλέσει και τους Κατσαντωναίους, κατέφυγον εις το νησί και οι Κολοκοτρωναίοι, ο Νίκηταράς, ο Βαρνακιώτης, ο Σκυλοδήμος, ο Καραισκάκης κι ο Καποδίστριας. Τους έγινε μεγάλη υποδοχή και προς τιμή των έγινε τρικούβερτο γλέντι κάτω από τα δέντρα όπου προέπιον ο Καποδίστριας και ο Παπαδόπουλος υπέρ της ανεγέρσεως της δούλης πατρίδος, χόρευαν τσάμικο με όργανα και ζουρνάδες και οι Ρώσοι κοζάκικο."

Έκτοτε μεγάλες φάρες από το Σούλι κυρίως, εγκαταστάθηκαν οικογενειακώς σε περιοχές της Λευκάδας όπου άλλαζαν τα επίθετα τους, για να μην προδοθούν, και έπαιρναν αντίστοιχα με αυτά των ντόπιων. Με τη μουσική παράδοση των Σουλιωτών, που εξυμνούσε τα κατορθώματα τους και τους αγώνες του Έθνους, μπολιάστηκαν και οι Λευκαδίτες, που συνειδητά πρόσφεραν καταφύγιο στους ομοεθνείς τους, τους οποίους πάντα θαύμαζαν και βοηθούσαν.

Δεν είναι τυχαίο το γεγονός δύο περιπτώσεων χωριών, να παρουσιάζονται Σουλιώτες και να γράφουν τη δική τους μουσική παράδοση <, Εύγηρο και Κατωμέρι Μεγανησίου>.

Στην Εύγηρο εγκαταστάθηκε η οικογένεια του Σπύρου Σαϊμάντη και των πέντε αδερφών του μετά τη κατάληψη του Σουλίου. Τα αδέρφια αυτά, που ήταν ζουρνατζήδες, πολιτογραφήθηκαν ως Φατουραίοι για τους λόγους που προείπαμε. Υπήρξαν οι γενάρχες των σογιών Πουλιέζου -Τζουρά-Κουκή-Κωνσταντή Αλέξη και Τσακανίκα, που μέχρι και το 1940 λέγονταν Σουλιωταίοι και συνέχιζαν τη λαμπρή παράδοση ζουρνατζήδων στα χωριά Εύγηρο και Μαραντοχώρι.

Στην δεύτερη περίπτωση είχαμε εγκατάσταση στο Μεγανήσι της Μαρίας Λύρα από το Σούλι με την αδερφή της -προγιαγιά της Γκόλφως Μαρκεζίνη. Τις δύο αδερφές έφερε στο Μεγανήσι ο αδερφός τους, για να μη σκοτωθούν, και τις άφησε πιστικές σε οικογένεια τσοπάνηδων της περιοχής.

Η Μαρία που λεγόταν Λύρα από το πατέρα της και Τσεκούρα από τη μάνα της, ήταν πολύ καλή τραγουδίστρια και χόρευε τη "Μηλιά" που κανείς άλλος μέχρι τότε δεν τη γνώριζε. Την έδειξε, λοιπόν και στις άλλες κοπέλες του χωριού, που την πρωτοχόρευαν στο Μεγανήσι με τα "τρία πάσα" και συρτό, μιλάμε για περίπου το 1840. Η πληροφορία αυτή, σε συνδυασμό με την άλλη του Ηπειρώτη λόγιου Πάνου Αραβαντινού (περ. πανδώρα, 13, 1862-63, σελ 602) δείχνει την ηπειρώτικη παρουσία του χορού "Μηλιά": "παρα δε τοις αγροδιαίτοις Ηπειρώταις συνηθέστεροι και ασπαστότεροι χοροί εισί, παρά μεν τοις ανδράσιν ο Τσάμικος και η Κάιντα, παρά δε ται γυναιξίν, η Μηλίτσα, τα Φρύδια τα γραμμένα, και έτερος του συρτού ή στρωτού συστήματος..."

Μουσικές ανάγκες στο Νησί

Οι μουσικές ανάγκες του νησιού διαφοροποιούνται ξεχωριστά σε πόλη και ύπαιθρο για ευνόητος λόγους, όπως ξεχωριστά και μεταξύ των χωριών της υπαίθρου.

Δεν είχαν όλα τα χωριά τις ίδιες ανάγκες. Χωριά που ήταν στη νοτιοανατολική πλευρά του νησιού, κοντινά προς τη θάλασσα, διακρίνονταν περισσότερο για την ελευθεριότητα στα ήθη και τις μουσικές συνήθειες και διασκεδάσεις απ' ότι στα χωριά που βρίσκονταν στη

βορειοδυτική πλευρά και τα οποία είχαν έφεση κυρίως προς τα γράμματα Υπήρχαν, επίσης και χωριά απομονωμένα περισσότερο από άλλα που δεν έβγαλαν καθόλου οργανοπαίχτες και ζούσαν σε πιο υποβαθμισμένες κοινωνικά συνθήκες. Πάντως , το σίγουρο είναι ότι σε όλα τα χωριά η μουσική ψυχαγωγία του τραγουδιού με το στόμα και αντίστοιχα του χορού υπήρξε αρχέγονη βάση. Από κει πήγαζαν όλα τα γλέντια επί αιώνες κι εκεί κατέληγαν τις περισσότερες φορές, ακόμη κι όταν υπήρχαν τα όργανα.

Ποτέ δεν εκτόπισαν τα μουσικά όργανα τη μακραίωνη παράδοση του τραγουδιού με το στόμα, όμως και αυτά βρήκαν τη θέση τους και ρίζωσαν βαθιά στον λαϊκό μουσικό μας πολιτισμό.

Στη Κατούνα συγκεκριμένα, κατά τη προφορική μαρτυρία του Θανάση Καλού (πηγή: Σκλαβενίτης Σπύρος ερευνητής και καθηγητής Φυσικής αγωγής) το πανηγύρι στο χωριό του το ξεκίνησε ο προπάππος του -γεννημένος το 1820 περίπου -μαζί με τα αδέρφια του , που είχαν οικογενειακή ζυγιά με ζουρνάδες και γκάιντα, όταν γλύτωσε το χωριό από τη πανούκλα, την ημέρα του αγίου Αθανασίου έξω από την ομώνυμη εκκλησία. Σημαντική ήταν και η παρουσία των μουσικών οργάνων στους γάμους , τόσο στη πομπή της νύφης όσο και κατά το γλέντι που επακολουθούσε. Η ορχήστρα έδινε τη μεγαλοπρέπεια που ταίριαζε στο μυστήριο. Ποικίλες άλλες εκδηλώσεις που θα περνούσαν απαρατήρητες έκαναν αίσθηση με τη συνοδεία της δημοτικής ζυγιάς. Τέτοιες ήταν οι Απόκριες , τα κάλαντα του Λαζάρου, αυθόρμητα γλέντια που γίνονταν σε ονομαστικές εορτές, γλέντια στα καφενεία του χωριού, γλέντια για πρόσωπα που ξενιτεύονταν ή που γύριζαν από την ξενιτιά ή από το στρατό, εθνικές εορτές στα σχολεία, ακόμη αν θέλετε, και για το σπάσιμο μιας κατάρας. Φυσικά δεν είναι λίγες και οι περιπτώσεις που τα όργανα συνόδεψαν σε κηδείες και κάποιον μερακλή ή οργανοπαίχτη.

Κορυφαίοι οργανοπαίχτες στη Λευκάδα

Ζουρνάς

Στο Ζουρνά δεν έχουμε μέτρο σύγκρισης για όλο το νησί. Απλά στην Εύγηρο , που είχε τους περισσότερους ζουρνατζήδες, κορυφαίος θεωρήθηκε ο Σπύρος Αντωνίου Φατούρος ή Σπυρούτσος ή Γεωργαλάκης.

Βιολί

Κορυφαίο βιολί στη Λευκάδα υπήρξε ο Λευτέρης Κακλαμάνης-Μπουμπούλιας από τη Καρυά, ο οποίος όμως δεν ήταν λαϊκός οργανοπαίχτης, μαθήτευσε στην Πρέβεζα στον Τζέμο και διάβαζε από παρτιτούρες. Καλοί βιολιστές υπήρξαν προπολεμικά ο Μήτσος Σκλαβενίτης Ρεμεσιέρης από το Κατωχώρι και μεταπολεμικά ο Γιώργος Βερούκιος-Πενήντας από το Δρυμόνα. Μεγάλο ταλέντο υπήρξε ο Βαγγέλης Κονιδάρης-Μπούρας από το Μαραντοχώρι, ο οποίος σκοτώθηκε στον εμφύλιο σε νεαρή ηλικία.

Λαγούτο

Με μερικές αποκλίσεις μεταξύ τους, ως καλύτεροι θεωρούνται οι Σταύρος Κατωπόδης από τη Καρυά και Θωμάς Πατρίκιος από τον Άγιο Πέτρο, οι οποίοι έδρασαν από το 1930 έως το 1980.

Σαντούρι

Εξαιρετικός εδώ υπήρξε ο Ευάγγελος Θερμός- Καμπίλαυκος από τη Καρυά, ο οποίος έπαιζε και σε διάφορα καφέ αμάν της Πάτρας ενώ έκανε και διδασκαλία σε μαθητές.

Κλαρίνο

Κορυφαίος κλαριτζής για το νησί της Λευκάδας υπήρξε ο Θανάσης Βλάχος Καρανάσος από τον Αλέξανδρο, μαθητής του Θανάση Νάτσικα, ο οποίος έπαιζε από το 1912 έως το 1955. Τις περισσότερες φορές έπαιζε εκτός Λευκάδας μαζί με τις μεγαλύτερες φίρμες της εποχής του.

Μεταπολεμικά αναδείχτηκε ο Νίκος Βρυώνης από τον Άγιο Πέτρο μαθητής του Βασίλη Μπεσίρη ή Τουρκοβασίλη από τη Πρέβεζα. Αρκετά καλοί για το νησί της Λευκάδας υπήρξαν και οι Μήτσος Κονιδάρης ή Τσιρούφλης από τα Χαραδιάτικα ,Σπύρος Κατωπόδης από τη Καρυά , Γιώργος Αθανίτης- Τζούμας από το Μεγανήσι. Σημαντικότερη παρουσία όμως σε αυτό το χώρο είχαν δύο κλαριτζήδες που σταδιοδρόμησαν εκτός Λευκάδος και θεωρήθηκαν

από τα καλύτερα κλαρίνα της χώρας προπολεμικά. Ο **Χαράλαμπος Μαργέλης 1895-1954** γεννήθηκε στο Νικολή (Χωριό ορεινής Λευκάδας) το 1907. Η οικογένεια του μετακόμισε στο Μεσολόγγι, όπου εκεί διδάχτηκε στο Σουλευμάνη κορυφαίο κλαρίνο στη περιοχή του. Συνεργάστηκε με τη Γεωργία Μητάκη και το Γιώργο Παπασιδέρη. Οι επιτυχίες που τον καθιέρωσαν ήταν «οι Δάφνες» και το «Ποιος ασίκης σαν εμένα» το 1932. Η ταχύτητα και η μελωδικότητα χαρακτηρίζουν το παίξιμο του, το οποίο πλησιάζει του Γκιαούζου, αλλά υστερεί σε πληρότητα.

Ο **Κώστας Γκιαούζος 1884 1957** υπήρξε κατά πολλούς το καλύτερο κλαρίνο της εποχής του στην Ελλάδα. Το κανονικό του όνομα ήταν Θεοφύλακτος Μουζάκης του Γεωργίου ή Ζούνης. Λιποτάκτης από το στρατό και κυνηγημένος από τα αποσπάσματα, έστησε καρτέρι στη περιοχή Πλάτωνα της Ράχης, στο πηγάδι της Αναστασίας, αδερφής του Θανάση Βέργου, την οποία σκότωσε επειδή αρνήθηκε να τον ακολουθήσει στο βουνό. Η βιογραφία του όπως την έχει διηγηθεί ο ίδιος, ξεκινάει από δω και κάτω έχοντας αλλάξει το όνομα του πατρίδα και ημερομηνία γέννησης. Στο Μαρτίνο λοιπόν της Βοιωτίας που εγκαταστάθηκε μαθήτευσε κι αυτός στο διάσημο Τουρκαλβανό Σουλευμάνη και γρήγορα αναδείχτηκε δεδομένου ότι είχε κάποια βάση από το Νιοχώρι όπου ήταν γνωστότατος από τη φλογέρα που έπαιζε. Το παίξιμο του Γκιαούζου, όπως αναφέρει κι Γιάννης Μητρόπουλος στο βιβλίο του Οι μεγάλοι του Δημοτικού Τραγουδιού (Αθήνα, περ. Πάλκο, 1996 σ. 58) ούτε το είχε κι ούτε το έχει κανείς. Χρώμα και ύφος μοναδικό και ταχύτητα τρομερή. Υπήρξε ο μοναδικός κλαριτζής που γνώριζε τις εισαγωγές όλων των κλέφτικων τραγουδιών. Από αυτόν τις έμαθαν όλοι οι νεώτεροι. Όταν άρχισε τη δισκογραφία έγινε γνωστός σε όλο τον Ελληνισμό, κυρίως μετά τη συνεργασία του με τον Γιώργο Παπασιδέρη. Μεγάλες επιτυχίες όπως τα «καινούρια λόγια μού'ρθανε» «παπάκι πάει στη ποταμιά» «τα νιάτα» άλλες σφραγίστηκαν με το δικό του παίξιμο.

Ειδικά τα νιάτα σε παίξιμο δικό του και τραγουδιστή το Γιώργο Παπασιδέρη θεωρούνται από πολλούς ως το καλύτερο τσάμικο που έχει ακουστεί. Παρουσιάζει έναν άριστο συνδυασμό τρομερής ταχύτητας στο παίξιμο του κλαρίνου με μια φωνή όπως είναι του Παπασιδέρη γεμάτη χρώμα ταχύτητα και λεβεντιά. Για λογαριασμό της παλιά τους αγάπης της Αναστασίας, έβγαλε τα τραγούδια «Ξύπνα καημένη Αναστασά». Επίσης και το τσάμικο <Η Κρυστάλλω> που εικάζεται ότι το έβγαλε για την ίδια αλλά άλλαξε όνομα για να μη δώσει στόχο, τα νέα του τα διηγούνταν συχνά σε χωριανούς του που τον επισκέπτονταν στο κέντρο <<Ελατος>> της Αθήνας ή σε πανηγύρια της Ρούμελης και της Πελοποννήσου και από αυτούς μάθαινε και τα νέα της οικογένειας του στο χωριό που ποτέ δεν την ξανάδε.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Περιστέρης Δ. Σπυρίδων «Τραγούδια και χοροί της Λευκάδας» Αθήνα 2010
- Περιστέρης Δ. Σπυρίδων «Μουσική Λαογραφική Αποστολή εις επαρχίαν Βονίτσης και εις Λευκάδα(3-17 Ιουλίου 1966)», Επετηρίς του Κέντρου Ερεύνης Ελληνικής Λαογραφίας τομ. ΙΗ/ΙΘ (1965/1966), Αθήνα 1967, σ.344-365
- Κοντομίχης Πανταζής, «Δημοτικά τραγούδια της Λευκάδας» εκδόσεις Γρηγόρη, Αθήνα 1985
- Δραγούμης Φ. Μάρκος «Με το μαγνητόφωνο στη Σλαμίνα Λευκάδα και Ήπειρο» Λαογραφία, τομ. Λ' Αθήνα 1975-1976, σ. 235-245
- Δραγούμης Φ. Μάρκος «Μια αποστολή του Μουσικού Λαογραφικού Αρχείου τον Νοέμβριο του 1991 στη Λευκάδα, πρακτικά συνεδρίου Ιστορίας της Επτανησιακής Μουσικής Αργοστόλι-Ληξούρι 1995 Εταιρεία Κεφαλληνιακών Ιστορικών Ερευνών, Αργοστόλι 2000, σ. 47-55»
- Ροντογιάννη Γ. Χρίστου «Λαογραφικά στοιχεία Γσουκαλάδων, Αθήνα Ιούνιος 2001»
- Δρακονταειδής Γεράσιμος «Ενθύμηματα της Ιστορίας και της Ζωής», Πάτρα 2005
- Δραγούμης Φ. Μάρκος «Η Παραδοσιακή μας Μουσική» Τόμος 2, Αθήνα 2009
- Μαχαίρας Γ.Κων/νος « Η ΛΕΥΚΑΣ ΕΠΙ ΕΝΕΤΟΚΡΑΤΙΑΣ 1684-1797»
- Αθήνα 1951

- Βλαντής Α. Σπυρίδων «Η Λεύκας υπό τους φράγκου τους τούρκους και τους ενετούς (1204-1797)» τυπογραφείο Αδελφών Α. Τσιρίμπαση 1902
- Βαγενάς Νίκος «Πάτρια ίχνη ψηφίδες από τη Λευκάδα του χθες» εκδόσεις Fagotto books Ιανουάριος 2015
- Λόγιος Ι.Ν. Σταματέλος 1822-1881 « Άσματα Λευκάδος»
- Αθανάσιος Πολίτης Α τόμος 1909 της <<Λαογραφίας>> εργασία με τίτλο << Ο Γάμος εν Λευκάδι>>
- Λουκάτος Σπυρίδων εργασία με τίτλο <<Λαογραφική αποστολή εις Μεγανήσι Λευκάδος με καταγραφή 175 τραγουδιών και 68 δίστιχα.
- Κατωπόδης Β. Θεόδωρος «Στην ηχώ της Παράδοσης»
- Ροντογιάννης Γ. Πάνος «Η ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΛΕΥΚΑΔΟΣ»

ΔΙΣΚΟΓΡΑΦΙΑ

- Festival Mondial du Folklor la Grece (sfr 2507) Δίσκος 33 στροφών Περιέχει 6 χορούς της Λευκάδας Απόλλων Καρυάς
- «Ταραγούδια της Επτανήσου», Σύλλογος προς Διάσωση της Ελληνικής Μουσικής καλλιτεχνικός διευθυντής Σίμων Καράς (τομ. 15 SDNM 115 Αθήνα 1977)
- «Επτάνησα» Αρχείο Ελληνικής Μουσικής 14^{ος} τόμος της σειράς Έλληνες Ακρίτες Επιμέλεια Γιώργος Κωνσταντάζος FM 1244 Αθήνα 2002
- «Τι τρανός χορός θα γένει» Εστουνδιαντίνα Ν.Ιωνίας
- «Τα Γιαννιώτικα 1930» Μουσικό Λαογραφικό Αρχείο (1995)